

KAZAK EDEBİYATI'NDAN İLK BAZI HİKÂYE VE YAZARLARI, ESERLERİN İÇERİĞİ HAKKINDA BİLGİLER VE ESERLERİN AKTARIMI¹ [1-Ibray (İbrahim) Altınsarin, “Kıpşak Seyitkul” (Kısa Hikâye, 1879) 2-Èkiram Ğalımov (1892-1913), “Beşşara Kız” (Küçük Hikâye, 1912)]

Yrd. Doç. Dr. Naz PENAİ

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Özet: Bu çalışmamızda, Kazak edebiyatının temellerini atan meşhur pedagog, eğitimci, yazar, etnograf, folklorcu, şair, nesir yazarı ve toplum bilimcisi Ibray (İbrahim) Altınsarin'in, “Kıpşak Seyitkul” (Kısa Hikâye, 1879) eseri ile şair, yazar, dramaturg Ufa'dan gelip Kazak halkı arasında çocuklar için eğitim veren Tatar öğretmeni Menliğalım'ın ailesinde dünyaya gelen ve Kazak halkının gelenek – görenekleriyle büyüyen, Èkiram Ğalımov'un (1892-1913), “Beşşara Kız” (Küçük Hikâye, 1912) adlı eseri temel alınmıştır.

Çalışmamızın daha iyi anlaşılması amacıyla, yazarların biyografisi ile eserleri hakkında kısa bir bilgiler ve dönemin sosyal, siyasî ve kültürel konularını yansıtmakta başarılı olan “Kıpşak Seyitkul” ile “Beşşara Kız” adlı hikâyelerin aktarımı verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kazak edebiyatı, Ibray (İbrahim) Altınsarin, Èkiram Ğalımov, hikâye.

EARLY KAZAKH LITERATURE AND SOME STORIES AND CONTENT ABOUT FAMOUS WRITERS AND THEIR WORK

[Ibray (İbrahim) Altınsarin, “Kıpshak Seyitkul” (Short Story, 1879)

Èkiram Ğalımov (1892-1913), “Beşshara Kız” (Small Story, 1912)]

Abstract: The study sheds light on Kazakh literature of some famous teachers, poets, educators, writers, ethnographers, prose writers, and the famous social scientist Ibray (İbrahim) Altınsarin's work titled “Kıpşak Seyitkul” (short story, 1879). Another very famous poet, writer and dramatist also made an immense contribution to the Kazakh literature. He laid a strong foundation for the Kazakh people with his works especially focusing on children's education. Belonging to Ufa city, Èkiram Ğalımov (1892-1913) had a teaching background as his father Menliğalım was a teacher. One of his famous contributions to the Kazakh people is “Beşşara Kız” (the little Story, 1912).

The works of these authors succeeded in bringing the social, cultural and political issues to the surface. For a better understanding of the authors and their efforts for the Kazakh literature two of the main works “Kıpşak Seyitkul” (Short Story, 1879) and “Beşşara Kız” (Small Story, 1912) have been taken.

Keywords: Kazakh literature, Ibray (İbrahim) Altınsarin, Èkiram Ğalımov, story.

¹ Yayınlanmış ilk Kazak roman ve hikâyelerin birçoğu, ele aldığımız eserler dâhil doktora tezimizde değerlendirilmiş ve incelenmiştir. Ancak o döneme ait bazı eserler, kısa olmalarına rağmen, dönemin sosyal, siyasî ve kültürel konularını, çok daha başarılı bir şekilde yansıtmayı başarmışlardır, denilebilir. Dolayısıyla bu çalışmamız, yukarıda bahsi geçen yazar ile eserlerin önemini tanıtmak amacıyla, bazı ilâveler yapılarak hazırlanmıştır.

1. İbray (İbrahim) Altınsarin (1841-1889)²

İbray (İbrahim) Altınsarin 2.11.1841 tarihinde Torğay ilinin Nikolayevsk ilçesi, Arakarağay köyünde dünyaya geldi (bugünkü Kostanay Bölgesi, Zatobol ilçesi). Kazak edebiyatının temellerini atan Altınsarin pedagoğ, eğitimci, yazar, etnograf, folklorcu, şair, nesir yazarı ve toplum bilimcisidir. İbray'ın babası (Altınsarı) erken vefat ettiği için, bölgenin kadısı olan dedesi Balğoja Bey'in terbiyesinde büyümüştür. Balğoja Janbırşıvulu, Orınbor sınır komisyonunda askeri komiser idi. 19. asrın ilk yarısında Orta Boy Kazaklarının sosyal hayatında etkili olan şahsiyetlerdendi. Balğoja Bey torununu 1850 yılında Orenburg'taki "Sınır Teftiş Komisyonu" nun Kazak çocukları için açtığı okula verir. Okulun asıl amacı, Kazak çocuklarını Rusça eğitimden geçirerek yönetim işlerinde Rus yöneticilerine yardımcı olacak memur yetiştirmektir. Dedesi Balğoja da ileride yüksek mevkili bir görevde yer almasını istediği için torununu bu okula verir. İbray okulu 1857'de "pekiyi" derecesiyle bitirip öğretmenlerinin takdirini de kazanmıştı. Altınsarin, sonradan bu okulun eğitim sistemini beğenmediğini açıklamıştır. O Rus ve dünya edebiyatı klasiklerinden, William Shakespeare, Goethe, Bayron, Puşkin, Gogol, Lermontov, Krilov, Firdevsi, Nizamî, Nevaî gibi şahsiyetlerin eserlerini okuyup kendisini yetiştirdi. (Kazak Sovet Ensiklopediyası 1972: 304)

Okulu bitirdikten sonra, 1857-59 yılları arasında Altınsarin dedesi Balğoja Bey'in kâtipliğini yapar. 1859'da Orenburg'daki "Sınır Komisyonu Heyeti"ne tercüman tayin edilir. Genç İbray, görevinde çalışırken Orenburg bölgesinde sürgünde olan Rus aydınlarıyla ilişki kurup o sıralarda sınır komisyonunda çalışan, ünlü doğu araştırmacısı V. V. Grigoryev ile tanışır ve ondan ders alır. Dedesi Balğoca'yı çok iyi tanıyan Grigoryev, İbray'a çok iyi davranmış hatta oldukça zengin kütüphanesinden yararlanmasına izin vermiştir. Altınsarin onun evine sık sık giderek kütüphanesinden yararlanır; edebiyat, tarih, felsefe kitaplarını okur. Okul yıllarından beri öğretmen olmayı çok arzulayan İbray, Grigoryev'in yardımıyla Rus ve Avrupalı eğitimcilerinin eserlerini okumaya başlar. Bu okumaları Altınsarin'in düşünce alanını genişletir. Rus edebiyatı ile kendi kültürüne sevgisi daha da büyür. O dönemin siyaset ve eğitimle ilgili yayınlarını da takip etmeyi de ihmal etmez. Daha çok eğitim-öğretim alanında çalışmayı isteyen İbray tercümanlıktan vazgeçer. Onun böyle bir karar almasına esasen XIX. yüzyılda Rusya'da gerçekleşen yenileşme hareketlerin etkisi olmuştur. (Jarmuhametuli, Aytmambetova 1998: 318-319)

Bölge yönetimi 1860 yılında Altınsarin'e Orenburg'da (Torğay'da) Kazak çocukları için ilkokul açmasını emreder ve bu okula Rusça öğretmeni olarak tayin edilir. Böylece Altınsarin'in öğretmenlik hizmeti başlar. İbray Rusya eğitim sisteminden etkilenecek Ural Dağı'nın

² Kazak yazarları hakkında Kazakistan'da ve Türkiye'de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Dolayısıyla amacımız bunların biyografilerini yeniden yazmak değil, sadece aşağıda verilen kısa "hikâyelerin" yazarları hakkında, çeşitli kaynaklardan derlediğimiz bilgiyi kısa da olsa belirtmekti.

güneydoğusundaki Troitsk, Torğay, Irgız ve Kazalı gibi Kazakların yoğun olarak yaşadığı şehirlerde ilkokullar açmaya karar verir. Şehirden uzakta okul açmak o zamanlarda zor işti; gerekli sermaye, okul binası ve ders kitapları yoktu. Bununla birlikte böyle bir olumlu işe yerli idari kurumlar da istekli bakmamıştı. Amacını gerçekleştirmek için Torğay şehrine öğretmen olarak çalışmaya gider. Okul açmak arzusuyla yanıp tutuşan İbray'ın sevinci Torğay'a gelince söner. Çünkü okulun açılması için yerli kuruluşlardan ve halktan yeterli maddî yardım toplanamamış dolayısıyla okulun açılması ertelenmiştir. Ancak bunların hiçbiri Altınсарin'i kararından vazgeçiremez. Hedefine ulaşmak için bıkmadan çalışmalarına devam eder. Köyleri gezerek, halka eğitiminin önemi ile amacını anlatır. Halkı kendi çocuklarının istikballerini düşünerek okulların yapılması için maddî yardımda bulunmaya teşvik eder. İbray, bununla yetinmeyip halkın güvenini kazanmak amacıyla çocuklara kendi evinde dersler verir. Halk onun amacını daha iyi anlayıp destek vermeye başlar. Halktan topladığı paraya okul binasını yapmaya karar verir. Nihayet İbray'ın onca emeğinden sonra dört gözle açılmasını beklediği bu okul Torğay'da ancak 8 Ocak 1864'te açılır. Bu sebeple büyük kutlama yapılır. O gün okula 14 çocuk kaydolur. (Jarmuhametuli, Aytmambetova 1998: 318-319)

Böylece, 1876 yılında önce Petersburg'a daha sonra da Kazan şehrine gider. Buralarda Rus eğitim sistemi ile ilgili eserleri okuyup araştırır. Kazak çocukları için hazırlanmış bir derslik kitabının olmayışını öğretimdeki en büyük eksiklik olarak kabul eder. Rus eğitimcilerinin çeşitli ders kitaplarını inceledikten sonra kendisi de kitap yazmaya karar verir. Çocukların çabuk kavramasını ve kolay öğrenmesini sağlayacak, onlara ana dilinin güzelliğini öğretecek kitabı hazırlamaya amaçlar, bunun için halk hikâyelerini, efsane ve masalları derler. Küçük, kısa ve didaktik mahiyette olan edebî eserler yazar. Bunlar genellikle öğrencilere ahlak kaidelerini öğreten, aynı zamanda okurken onları eğlendiren hikâye ve şiirlerdir. 1876'da hazırlamaya başladığı "Kazak Hrestomatiyası"nı (Kazakça Okuma Kitabı) üç yıldan sonra bitirir. Kitap 1879'da Orenburg'da Kiril alfabesiyle basılır. İbray, Rusların, Kazakları Hristiyanlaştırmak amacıyla yaptıkları misyonerlik çalışmalarına karşı "Muslımanlıktıñ Tutkası" ("Şariğat-ul-İslam" [Şeraitü'l İslâm], Kazan, 1883) adlı ilmihal kitabını yazarak bu faaliyetlere karşı mücadele etmiştir. (Kazak Èdebiyetiniñ Tarihi 2006: 270). Kitaplarını İlminskiy'in resmî pedagojik sistemini almadan, Rusların tanınmış demokratik pedagoji esasına bağlı olarak yazmıştır. (Mirzahmetuli 2004: 454)

İdil Boyu, Sibirya, Orta Asya, Kazak halkı arasında Hristiyanlığı yaymaya çalışan Kazan Üniversitesi'nin profesörü, ünlü misyoner İlminskiy, okul açarak diğer halkları eğitim yoluyla Ruslaştırma ve dil yönünden de, din yönünden de onları tamamen Ruslara karıştırmanın asıl amaç olduğunu yazmıştır. Altınсарin ile İlminskiy'nin fikir yönü birbirine zıt olsa da, İlminskiy Altınсарin'i "gerçek yetenek, bilime yakın, yakışıklı, temiz ruhlu, zeki adam" olarak değerlendirmişti. Bu

yüzden İlminskiy'nin "Altınsarin Hakkında Hatıralar" adlı kitabı Altınsarin'i tanıtmaya yolundaki ilk büyük çalışmadır.

1860-79 yıllarında Altınsarin öğretmenlik, aydınlatma hizmetleriyle birlikte başka görevler de yapmıştır. 1879 yılında Torğay Bölgesi okullarının müfettişi olarak seçilir. Bu görev onun eğitim-öğretim sahasındaki faaliyetlerini genişletmesine büyük imkânlar sağlar. İlk önce o ilçe şehirlerinde merkez okullar açmaya karar verir ve yeni tip okullar açma işine koyulur. Gösterdiği büyük çabalar sonucunda 1879-1883 yılları arasında Torğay Bölgesi'nin dört ilinde; Elek, Nikolayevsk (Kostanay), Torğay, Irgız, Troitsk ve Aktöbe ilçelerinde birer adet Rus-Kırgız okullarını açtı ve onların hepsinde kütüphane açmaya da çalıştı.

Altınsarin Kazak halkının ekonomik gelişmesi için gerekli uzmanları hazırlama işine de çok önem verdi. Bu yüzden meslek okullarının açılması için tüm gücüyle çalıştı. Sonunda 1883'te Torğay'da "el sanatları okulu" (meslek okulu) açılır. Böylece 1887'de Irgız'da bir kız mektebi açmayı başarır. 1881'de Orsk şehrinde ilk "öğretmen okulu" açılır. Altınsarin Irgız'da Kazak kızları için yanında yurdu olan bir okul açtırdı. Bu Kazak eğitim tarihindeki en büyük olaylardan biri olmuştur. Altınsarin, Çarlık hükûmetinden Torğay ilinin tüm ilçelerinde kızlar için okul açmasını istedi. O'nun vefatından sonra Torğay'da (1891), Kostanay'da (1893), Karabutak'ta (1895), Aktöbe'de (1896) yanında yurdu olan kız okulları açılmıştır.

Ibray, bütün hayatı boyunca hep eğitim-öğretim işleriyle ilgilenir, işinden boş zamanlarında şiir, hikâye ve fabllar yazmaya devam etmiştir. Kazak folkloruna da ilgi duyan I. Altınsarin, birçok masal ve destanı derlemiş ve neşretmiştir. Bunların yanı sıra, Kazan ve Orenburg'da bulunan Oryantalistler V. V. Grigoryev, N. İ. İlminskiy, dilci âlimler V. V. Katarinskiy, A. A. Mazohin ve bölge idarecileri Yakovlev, Karavulov ile de samimî ilişkilerini sürdürmüş, yeri geldikçe İlminskiy ile Grigoryev'in bazı fikirlerine katılmadığını bildirmişti. Ibray, bahsi geçen şahıslarla bazı konularda hemfikir olmamasına rağmen ilişkilerini sürdürmüş ve onların etkisi altında kalmamıştır. Kazak okullarında Rusça eğitimin Çarlık için memurlar hazırlamak yolunda yürütülmesine ve misyonerlik hareketlerine karşı çıkmıştır.

Altınsarin, Kazak yazılı edebiyatının, edebi dilinin temelini atan aydınlardan biri oldu. Edebiyata güzel konular, yeni fikirler getirdi. Daha önce olmayan türler aracılığıyla edebiyatı sadece içerik açısından değil, şekil açısından da geliştirdi. Ibray, 1889 yılında uzun süren bir hastalık sebebiyle 48 yaşında vefat etti. Ibray, dünya klasiklerinin hümanizm fikir ve görüşünü Kazak halkına taşıyan ilk eğitimcilerden biri olmuştur. (Kazak Sovet Ensiklopediyası 1972: 305-306)

Eserleri: Altınsarin'in doğa hakkında yazdığı şiirleri onun şairlik yeteneklerini ortaya koymaktadır. "Jaz" (Yaz), "Özen" (Nehir) gibi şiirleri Altınsarin'in gerçek bir şair olduğunun göstergesidir. Altınsarin, realist tarzdaki düzyazı eserlerini 19. asırdaki Rus edebiyatının tecrübesine dayanarak yazdı. Altınsarin'in "Bay Balası men Jarlı Balası" (Zengin ile Fakir Çocuğu), "Kıpşak [Kıpçak] Seyitkul" (1879), "Kiyiz Üy men Ağaş Üy" (Çadır ve Ahşap Ev), "Nadandık" (Cahillik), "Lukpan Hâkim" (Lokman Hekim) vb. kısa hikâyelerinde toplum yaşamının farklı durumlarını konu edinmiştir. Bunlarda Altınsarin, zamanın önemli meselelerini gündeme getirdi. Cahilliğin kök saldığı halkta vicdan uyandırmayı hedefledi. "Bay Balası men Jarlı Balası" (Zengin ile Fakir Çocuğu) adlı eser, Altınsarin sanatının zirvesidir. Ayrıca bu eser o zamanın yaşam görüntüsünü doğru resimlemektedir. Ondan biz göçebe Kazak köyünü, onun hayvancılığını, rahatsız yaşamını tam görebiliriz. Altınsarin'in bu hikâyesinin ana konusunun içeriğinin derin olduğuna o zamanlardaki Rus aydınları bile dikkat etmiştir. N. İvanov adlı gazeteci hikâyeyi Rusçaya çevirip "Rodnik" dergisinin 1890 yılındaki 6. sayısında yayınladı.

Altınsarin, Uşinskiy, Tolstoy, Krılov, Paul'son en çok da Uşinkiy'in eserlerini çevirmiştir. Çünkü Altınsarin Uşinskiy'i diğer Rus yazarlarından daha erken tanıyıp onu kendi öğretmeni saymıştır. Uşinskiy'in "Balalar Dünyesi" (Çocuklar Dünyası) kitabındaki hikâyelerini Altınsarin 1860 yılından itibaren çevirmeye başlamıştır. Bu kitaptaki "Nablyudatel'nost" (İzleyicilik) hikâyesinin çevirisi gerçek esere göre biraz toplu, sanat kalitesi ise gerçeğinden eksik değildir. Tolstoy'un çeşitli okul kitapları ile çocuklar için olan kitaplarından beş hikâyeyi çevirdi. Onlar: "Kitayskaya Tsarevna Silinçi" ("Silinçi Hanım"; Çin Kraliçesi Silinçi), "Vizir Abdul" (Abdul Vezir), "Pravedniy Sud" ("Danışpan Kazı"; Adil Mahkeme), "Muñsız Adam" (Kaygısız Adam), "Tri Vora" ("Üş Urı"; Üç Hırsız). Bu hikâyeler konuları yönünden Doğu halkları, özellikle Kazak halkı arasında çok olan efsane, hikâyelere çok benzemektedir. Tolstoy'un "Petr I men Mujiq" (I. Petro ve Rus köylüsü) adlı hikâyesinin kurgusuna göre Altınsarin "Maldı Paydağa Jaratuv" (Malı Fayda için kullanmak) adlı bir hikâye yazdı. Paul'son'un kaleminden yedi eser çevirdi: "Kloçok Vatrı" ("Bir Uvis Maқта"; Bir Avuç Pamuk), "Zolotıye Orehi" ("Altın Şetteyik"; Altın Cevizler), "Çuvstvo Lubvi Sil'neye Boli" ("Avurudan Ayağan küştirek"; Sevgi Ağrıdan Güçlüdür), "Naklonis" ("Tèkapparşılıq"; Gururlanmak), "Vejlivost' Ukraşayet Vsekoye Sostoyaniye" ("Edep", Nezaket), "Düniye ıalay etseñ tabıladı" (Zengin Olmanın Doğru Yolu) ve "Smışlennaya Mışka" ("Tışkanniñ Ösiyeti"; Akıllı Fare)'dir.

Altınsarin'in edebî çalışması şairlikle ve çeviricilikle sınırlanmıyor. Onun gazete makalelerinin de önemi büyüktür. Onları üç gruba ayırabiliriz: 1. Mektupları, 2. Etnografik konuda yazdığı denemeler, 3. Ekonomik, sosyal siyasî konuları ele alıp, "Orenburgskiy Listok" gazetesinde yayınladığı makalelerdir. Altınsarin, etnografik konuda da iki eser yazdı, bunlar: "Orınbor

vedomstvosi Kazaktarınıñ ölgen adamdı jerlevu jène oğan as beruv dèstürleriniñ oçerki”, “Orınbor vedomstvosi Kazaktarınıñ Kuda Tüsuv, Kız Uzatuv jène Toy Jasav Dèstürleriniñ Oçerki” (“Orenburg Kazaklarının Defin Sene-i Devriye Gelenekleri” ile “Orenburg Kazaklarının Kız Verme ve Düğün Yapma Gelenekleri”) isimli eserlerdir. Altınсарın’ın gazetecilik alanında verimli olduğu 80’li yıllardır. “Orenburgskiy Listok” gazetesinde yayınlanan makaleleri Kazak hayatının sosyal siyasî, ekonomik taraflarını içermektedir. (Kazak Sovet Entsiklopediyası 1972: 306-308)

“Kıpşak Seyitkul” (Kısa Hikâye, 1879)

Hikâyenin kahramanı Kıpşak [Kıpçak] Seyitkul, çevredeki herkesin hayvan yağmalayarak geçimini sağlamaya çalıştığı bir dönemde, otuz hanelik akrabalarıyla yoksulluk içinde kıvrınmaktadır. “Ne yapsam da bu yoksul aileyi, kendi ayakları üzerinde durabilecek hâle getirip, zengin edebilsem”, diyerek, düşüncelere dalar. “Ticaretle uğraşmak için elimde mal yok. Yağmayla-talanla hayvan edinsem, er geç düşman gelip malını geri alır.”, diye düşünür. “Başkasına kötülük eden, kötülük bulur, sözünü, atalarımız boşuna söylememiş.”, diyerek çok düşünüp çeşitli hayaller kuran Seyitkul, öncelikle uygun bir mekân bulup yerleşmeye karar verir. Çok yerleri gezip dolaşan Seyitkul sonunda Torğay³ bölgesindeki Kabırğa⁴ adlı nehir boyuna yerleşmeye karar verir. Burası Ürgenç⁵ ile Kokand⁶ yolu üzerinde, diğer taraftan kalabalık Kalmuklardan⁷ uzaktadır. Bir kötülük olursa da büyük Kıpşak boyuna yakın olduğundan, Seyitkul buraya yerleşmeyi uygun bulmuştur. Kışı yurdunda geçiriyor, yaza çıkınca yoksul akrabalarını alıp Kabırğa nehrinin kıyısına getiriyordu.

Seyitkul’un hırsızlık ve yağmalamayı adet edinen bir ağabeyi vardı. Ne kadar dil dökse de ikna olmayan kardeşi, üç dört haneyle beraber eski mekânları olan Türkistan tarafında kalır ve onlara katılmaz.

Kabırğa kıyısına yerleşen Seyitkul, yanındaki otuz aileyle birlikte ellerine kazma kürek alarak ekin ekmeye başlar. Türkistan tarafında gördüğü usulle arklar kazarak nehirden getirdikleri suyla ekinlerini sular. Mevsimi gelince mahsulü toplarlar, artan tahılı komşu göçebe halka satarak onlardan hayvan alırlar. Yeni mekânlarına iyice yerleşen Seyitkul seneden seneye yeni usuller geliştirerek suladığı tarlalarından daha verimli ürünler elde eder. O buğday, darı, arpa eker. Her

³ Torğay (Торғай): Güney Kustanay Vilayeti ile Batı Akmola vilayetleri arasında Kazakistan’ın tarihî bir yeridir.

⁴ Kabırğa (Қабырға): Torğay yatağındaki nehir. Kostanay vilayeti ile Jangeldin ilçesinden akmaktadır. 144 km. uzunluğundadır.

⁵ Ürgenç (Үргеніш; Ургенч): Özbekistan’da bir şehir. Harezmi İli’nin yönetim merkezidir. Şehir Amur Derya Nehri (Сейхун veya Амурдeryа; Orta Asya’nın en uzun nehridir) ve Şavat kanalı kıyısında kuruludur. Kızıl Kum çölü boyunca Buhara’nın 450 km. batısında yer almaktadır. Şehrin 2001 yılı resmi nüfusu 138.609’dır.

⁶ Kokand (Қоқан Коканд): Hokand şehri

⁷ Kalmuk (Калмык, Калмыки): Kalmuklar veya Kalmıklar. Batı Moğol halkı olan Oyratların 17. yüzyılda Cuncarya’dan Hazar Denizi’nin batısına göç etmiş olan koludur.

dönem yaptığı gibi mahsulünün fazlasını etrafındaki komşu boylara vererek karşılığında onlardan hayvan alır. Hayvanlarının sayısını gittikçe çoğaltarak zenginleşirler. Bunu gören diğer göçebe boylardaki yoksullar, göçebeliği bırakıp Seyitkul'un yanına yerleşmeye başlarlar. Beş-altı sene sonra Seyitkul'un yurdundaki ailelerin sayısı dört yüzü aşar.

Seyitkul'un da çevresindeki insanların da malı mülkü çoğalıp zengin olurlar. Halk Seyitkul'u köyün ağası yapar. Seyitkul bundan sonra halkının alın teriyle kazandığı mal-mülkünü çevredeki hırsızlardan, düşmanlardan ve vahşi hayvanlardan korumanın çaresini düşünerek, endişelenmeye başlar.

Halkı ile danışan Seyitkul, dış tehlikelerden korunmak için nehrin uygun bir kenarına çimden yüksek bir kale yaptırır. Hayvan sürülerini emanet edecek iyi çobanlar, kale çevresine de silahlı bekçiler koydurtur. Mal-mülklerine göz diken dışarıdaki göçebe boylar, onların birlik içinde kendilerini iyice koruyan bir halk olduğunu anlayınca cesaret edip onlara yaklaşamazlar. Bu yönden rahatlayan Seyitkul, daha sonra Buhara ve Kokanğa hayvan sürülerini götürüp satıp, o şehirlerden çeşitli mallar getirip ticaretle uğraşmaya başlar. Her yıl ekin toplandığında, yaptırdığı kalede geniş bir pazar kurdurtur. Göçebe boylar yılın belli bir zamanında hayvanlarını getirerek onların mahsulleriyle, çeşitli mallarıyla değiş-tokuş yaparlar. Böylece hem ticaretle hem de ziraatla uğraşan Seyitkul'un yurdu, diğer yurtlara nazaran çok zengin olur.

Seyitkul'un eski yurdunda kalan ağabeyi, hırsızlıkla, yağmacılıkla uğraşıp zengin olacağımden derken Koñirat civarında yakalanıp kim olduğu bilinmeyen birisi tarafından öldürülür. Geride kalan mal-mülkünü Türkistan hâkimleri (èkimderi) "hırsızın malı" diye kendi aralarında paylaşırlar. Seyitkul, eski yurdunda kalan akrabalarını birkaç yıl aradıktan sonra bulup yanına alır.

Tiley Seydalin sultanın anlattıklarına göre Seyitkul, 1830'lu yıllarda yaşamış tarihî bir şahsiyettir. O akıllı insanın akıyla hareket ederek ziraatı meslek edinen halk, halen Kabırğa nehri boyunda yaşamaktadır. Oldukça da kalabalıktırlar. Yoksulluk çeken, mesleği olmayan kişiler Torğay tarafına gelir gelmez ziraatla uğraşmaya başlarsa, zahmet ve eziyetleri karşılığında üşenmeden çalışarak, birkaç senede düzeliş, diğer insanlarla eşit hale gelebilirlermiş.

2. Èkiram, Ğalimov (1892-1913)

Ğalimov Èkiram Meñliğalım (17.11.1892, Astana – 1913, Rusya, Çelyabinsk İli, Troitsk şehri), şair, yazar, dramaturg Ufa'dan gelip Kazak halkı arasında çocuklar için eğitim veren Tatar öğretmen Menliğalım'ın ailesinde dünyaya gelmiştir. Şairin çocukluğu Kazak avulunda geçer. Kazak halkının gelenek-görenek, adetleriyle büyür. Çocukluğundan beri kendini edebî eserlere verir. 1905 yılında Troitsk'teki "Rèsuliya" medresesinde eğitim görür. Medresenin başlangıç sınıflarını bitirdikten sonra Kostanay tarafına taşınıp, babası gibi Kazak çocuklarına öğretmenlik

yapar. Çocuklara eğitim vermekle birlikte, o zamanlardaki gazete, dergileri okuyarak edebî eğitimini geliştirip, edebiyatla uğraşmaya başlar. Kazak ve Tatar Türkçeleriyle eserler yazar. 1911 yılında Troitsk şehrine gidip orada yayınlanmaya başlayan ilk Kazak dergisi olan “Aykap” dergisinde sekreterlik görevine başlar. İlk eserleri de bu dergi sayfalarında yayınlanır.

1913 yılında hastalanır ve aynı yıl içinde yirmi iki yaşında vefat eder. “Aykap” dergisinde şairin ölüm yıldönümünde resmi ile şiirleri yayınlanır. (Askarov 2001: 101).

Eserleri: 1912 yılında Kazak dilinde, “Jastık Jemisteri” adlı şiir külliyyatı yayınlanır ile “Bakıtsız Suluv” adlı küçük manzum hikâyesi yayımlanır. Aynı yıl içerisinde “Aykap” dergisinde “Beşsara Kız” adlı küçük hikâyesi basılır. Bu hikâyede bir genç kızın trajik hayatı ele alınır. (Askarov 2001: 101). Aynı dergide birçok şiir ile makalesi de yayınlanır, bunlardan bazıları, “Ayt Küni”, “Jurtka Kaytıp Jağuv Kerek”, “Kıs”, “Ötiniş” vd. (Subhanberdina, Dèvitov 1995: 296).

1913’de Troitsk’de Tatar Türkçesiyle yazılmış “May Mèselesi” adlı mizah şiirleri çıkar. Bununla birlikte “Şora”, “Akmula” vb. dergilerde birçok şiir, hikâye, makaleleri basılır.

Yazar, nesir, manzum, şiir ve drama türlerinde yazı yazmış ayrıca çeviri de yapmıştır. Drama eserlerinden bazıları: “Şala Tatar”, “Kara Topı”, “Kara Torı Jigit”tir. (Subhanberdina, Dèvitov 1995: 296).

“Beşsara Kız” (Küçük Hikâye, 1912)

Yazın ortası, aylardan temmuz idi. Her taraf yemyeşil ve güzel görünüyordu. Halk yaylaya çıkmaya hazırlanıyordu. Erken kalkıp etrafa göz atan her hangi kimse orada kendisini rahat hissediyor. Ayrıca otlayan hayvanları, rüzgârsız sakin gölü ve birkaç mil uzaklıktaki Rus poselkesinin⁸ sitesinin karartısını da görebiliyordu. Buranın Kazak halkı, hayvanların yavrulama dönemlerini tamamladıkları, ekinlerin ekildiği ve işlerin azaldığı bu sakin dönemi çok seviyor. Hasat zamanına kadar rahat uykuya dalanlar, muhakkak ki erken saatlerde kalkanların gördüğü manzaraları göremezlerdi.

O, her zamanki alışkanlıkla yine ılık ve bulutsuz bir sabah günün yeni ağarmaya başladığı bir saatte yatağından kalkmıştı. Abdest alıp, namazını kılıp, giyinip, ceketini omuzlarına atarak dışarıya çıkmıştı. Aklına gelen bir düşünce, bugün onun tabiattan yararlanmasına bir türlü izin vermemişti. “Boğulan kimse dala da olsa tutunur” gibi önemsiz düşüncelerden kurtulmak istercesine ve gönlünü rahatlatmak için köyün sırtındaki yüksek tepeye çıkmıştı. Etrafa göz atıp ne kadar rahatlamaya çalışsa da, zihnine takılan o düşüncelerinden kurtulamamıştı.

⁸ Poselyok (посёлок): Nahiye; kasaba; köy yerleşim yeri; orta yerleşim noktası; kırsal yerleşim (köy; kent)

Güneşin doğuşuyla beraber, zihnindeki o önemsiz düşünce, köyüne dönünceye kadar onu meşgul etmişti. Aradan biraz zaman geçmiş, güneş iyice yükselmiş, inekler gölü bulandırmaya başlamıştı. Köylüler uyanmış, kimi abdestini bozmaya, kimi çadırın tündüğünü* açmaya, kimi ihtiyar ise at arabasını tamire koyulmuştu. Kimi evlerde semaver kaynamaya başlamıştı, derken onun aklındaki o önemsiz düşünce kaybolup yerini daha derin bir düşünceye bırakmıştı.

Onu rahat bırakmayan düşünce ise bir beyaz evden iki kovaıyla çıkıp su getirmeye giden kızla ilgiliydi. Babası bundan on sene önce, o kızı bir zengin oğluna vermiş kısaca satmıştı. Hatta başlık yerine aldığı hayvanları çoktan yiyip bitirmişti bile. O zavallı kız ise on altı yaşına geldiğinde kendisinin ve koca adayının kim olduğunu anlamıştı. Bunları anladıktan sonra eş olacak nişanlıyla evlenmek istememişti. Bu fikrini de ailesine ve çevresine korkmadan söylemişti. Bunun için başlığı veren taraf, kızı kaçırmaya karar vermişti. Bunları duyan kız pek üzülmüştü. Kızın üzüntüden, gözlerinin altı morarıp, ak yüzü sararıp, gür saçları dökülmüştü. Biçare kız hastalıktan sararmıştı. İşte o anda, onun aklına gelen şunlardı: onu kaçırlarsa acaba hâli nasıl olacak, hayatının ne anlamı olacak, başkasıyla kaçıp giderse ailesi ne hâle düşer, nice kimseler zahmet çeker, nice hayvanlar israf olur, diye düşünmüştü. O, Kazakların hem şeriat hem de kanun önünde uygun görülme, kızları çocuk yaşlarında evlendirme adetlerine üzülmüş, kendinden geçmişti. O, tam daldığında, bir anda kadın-kız, birbirine karışmış bağırarak ağlayanlar, imdat isteyenlerin seslerini duymaya başlamıştı. O, bu seslere uyandı. Halkın bazısının atlı, bazısının yaya, batıya doğru koştuğunu, kadınların bağırarak ağladığını görünce, bu işte bir şeyler olduğunu anlamıştı. İşin aslını öğrenmek için sabah at arabasını tamir eden yaşlıya doğru yürüdü. Yaşlı adam, onun soru sormasını beklemeden, aşağılık kocasının Altınay'ı alıp kaçırdığını söyledi. O, bu haberi duyar duymaz, talihsiz, biçare kızı üzülmüş gözleri yaşarmıştı. Çok geçmeden, yaşlı adamın "Altınay'ı geri getiriyorlar", demesiyle yeniden uykudan uyanmış gibi olmuştu.

O, Altınay'ın ne hâlde olduğunu öğrenmek için köye doğru yaklaşan kalabalığa doğru ilerlemişti. Gördüklerine inanmamıştı. Biçare Altınay'ın, beş altı kadının kolunda dağılmış saçları yüzünü örtmüş, üstü başı it dalamış gibi, yüzü kan içinde, kendinden geçmiş bir şeyler sayıklayarak deli gibi sallanarak yürüyordu. Kadınlar, Altınay'ı o bitkin hâlde evine getirip yatağa yatırmışlardı. Kimileri, Altınay'a gerekli tedavinin yapılmasını önermişti, kimileri baygınlık geçirdiğini, kimileri ise karşı tarafta bir şeylerin çarptığını söylemişti. Bazıları ise tedavinin artık tesir etmeyeceğini, düzeltmeye kalkışılırsa hastalığın azacağını, söylemişti. Halk, zavallı kızla uğraşırken ikinci vakti gelmişti. Mollanın yardımı dokunur düşüncesiyle, kızın başucunda bir molla bir şeyler okuyup üflemeğe başlamıştı. Bu olayla ilgili bütün köy kadınları toplanıp konuşmaya başlamışlardı, köyün aksakallıları*, yönetici ağalarının bir kısmı karşı tarafın aygırlarını çalıp getirmekten yanayken

bazıları buna karşı çıkmış ve bu durumun hâkime bildirilmesinin doğru olduğunu ve hâkim tarafından ne karar verilirse ona uymaları gerektiğini söylemişti. Herkes farklı fikirler öne sürüp tartışmalar devam ederken, Altınay acıklı bir sesle “ah, dünya!”diyerek, elini kolunu bırakıp dünyaya gözlerini kapatmış ve orada bulunan herkesle sonsuza dek vedalaşmıştı. Zavallı, biçare kızcağız ölmüştü.

KAYNAKÇA

“Kazak” Gazeti, Kurastırusılal: Subhanberdina Ü., Dèvitov S., Sahov K., Almatı, “Kazak Entsiklopediyası” Bas Redaktsiyası, , 1998, s. 556+3

Kazak Sovet Entsiklopediyası, 1-Tom, Bas Redaktor: Karatayev M. K., Almatı, 1972, 648 s.

Kazakistan, 1-8 Tom, Ulttik Entsiklopediya, Bas Redaktor: Nısanbayev, È., Ayağan, B., Almatı, 1998-2006